
GJUHË SHQIPE DHE LETËRSI

**Gjimnazi i shkencave shoqërore, gjimnazi i shkencave natyrore,
gjimnazi matematikë dhe informatikë (4 orë në javë, 132 orë në vit)
Gjimnazi i gjuhëve (5 orë në javë, 165 orë në vit)**

HYRJE

Programi i klasës së dymbëdhjetë është pjesë e programit të shkollës së mesme të lartë. Në këtë nivel zhvillohet puna e pavarur e nxënësit dhe kultivimi i mendimit kritik, në pajtim me standardet përkatëse për këtë klasë. Kërkesat themelore për këtë klasë kanë të bëjnë me formimin e mëtejshëm kulturor, letrar e gjuhësor, me përvetësimin e dijeve dhe formimin e personalitetit, duke përfshirë këtu edhe kulturën e sjelljes dhe të komunikimit.

Në këtë klasë duhet të zotërohen njohuritë gramatikore të fituara në klasët e mëparshme, të mënjanoen dobësitë morfosintaksore dhe drejtshkrimore, që pengojnë përdorimin korrekt të gjuhës, të detajeve dhe të strukturave më të përgjithshme e komplekse, duke filluar nga fjalia e deri te teksti. Duhet të njihen dukuritë që nuk janë njohur dhe të zgjerohen e të përforcohen njohuritë që nuk janë thelluar në shkollën e mesme të ulët dhe në klasën e mëparme. Po kështu duhet të njihen dhe të përforcohen lidhjet ndërmjet gramatikës, analizës së teksteve, praktikave gojore dhe punëve me shkrim të tipave të ndryshëm; të përforcohen njohuritë për njësitë themelore të gjuhës dhe lidhjet e tyre, nga fonema te fjalia, nga fjala te fjalia, nga fjalia e thjeshtë te fjalia e përbërë - ndryshe nga ç'janë zhvilluar në shkollën e mesme të ulët. Po kështu, duhet të zhvillohet edhe puna me drejtshkrimin.

Në të njëjtën kohë, do të gjejë vend edhe aplikimi i dijeve të përveçsuara nga letërsia, kultura e gjuha, nëpërmjet formave të ndryshme të krijimtarisë; të eseve, punimeve të ndryshme shkollore etj. Kjo do të ndihmojë strukturimin e mendimeve, gjykimeve e të imagjinatës së nxënësve, që të jenë në gjendje të trajtojnë me gojë e me shkrim probleme të ndryshme nga këndvështrime të ndryshme kulturore, letrare, gjuhësore e

kritike. Të gjitha këto do të ndikojnë drejtpërdrejt në formimin e mirëfilltë kulturor, letrar e gjuhësor të nxënësit.

Rritja e shkallës së zotërimit të gjuhës amtare dhe formimi letrar e kulturor i nxënësit janë ndër synimet themelore për këtë klasë. Kjo pritet të realizohet nëpërmjet shkathtësive të komunikimit, leximit, analizës e vlerësimit të llojeve të ndryshme të teksteve, letrare e joletrare.

QËLLIMET

Qëllimi i mësimit të kësaj lënde është që nxënësi:

- të përforcojë të arriturat nga klasat e mëparme dhe të zhvillojë më shumë shkathtësitë e të dëgjuarit dhe të folurit, të leximit dhe të shkrimit;
- të rrisë aftësinë për analizë kritike të teksteve dhe të fenomeneve kulturore;
- të rrisë nivelin e komunikimit me tekste letrare e joletrare;
- të rrisë aftësinë e komunikimit me modele e kultura të ndryshme etj.

OBJEKTIVAT

Të njohë

- kulturën dhe autorët e letërsisë së realizmit dhe të asaj moderne;
- letërsinë nacionale dhe atë të huaj, të fundshekullit XIX dhe fillimit të XX.

Të kuptojë

- rëndësinë e kulturave të ndryshme për zhvillimin e kulturës dhe të letërsisë shqipe;
- esencat kulturore, letrare e gjuhësore që do të ndihmonin zhvillimin e mendimit individual;
- kulturën, letërsinë nacionale dhe atë të huaj.

Të analizojë

- tekste të ndryshme për nga qëllimi, struktura, përmbajtja, detajet dhe efektet;
- tekste letrare dhe joletrare, nga autorë të letërsisë moderne shqipe.

Të vlerësojë

- tekste e modele kulturore e letrare;
- autorë e tekste të ndryshme letrare;
- krijime të autorëve të ndryshëm, shqiptarë dhe të huaj, kryesisht të letërsisë moderne shqipe dhe asaj bashkëkohore.

Realizimi i këtyre objektivave nënkupton zhvillimin e këtyre **kategorive** (shkathtësive të komunikimit):

- TË DËGJUARIT DHE TË FOLURIT
- LEXIMI
- SHKRIMI

Ndërkaq, **nënkategoritë** ose **fushat tematike**, që lidhen me standardet e përmbajtjes për këtë klasë, janë:

- Moderniteti/Kulturat/Poetikat
- Modelet kulturore
- Tekstet letrare dhe joletrare
- Kulturë gjuhe
- Letërsia e realizmit
- Pararendësit e modernitetit
- Letërsia moderne
- Letërsia bashkëkohore

Moderniteti / Kultura / Poetikat

Hetohet konteksti i lëvizjeve moderne, kulturore e letrare, që nga gjysma e dytë e shek. XIX deri në fund të gjysmës së parë të shek. XX; dhe jepen tiparet e kulturave e të poetikave përkatëse; teksteve dhe konteksteve.

Modelet kulturore

Jepen tiparet kryesore të modeleve të ndryshme kulturore të gjysmës së dytë të shek. XIX, deri në fund të gjysmës së parë të shek. XX.

Tekstet letrare dhe joletrare

Jepen tekste letrare e joletrare nga kultura dhe letërsia shqiptare dhe ajo e huaj; në funksion të dijeve kulturore e letrare, duke njohur edhe autorë të caktuar, forma të shkrimeve e të komunikimeve kulturore.

Letërsia e realizmit

Jepen tiparet e kësaj letërsie, e këtij formacioni. Tiparet e tilla ilustrohen me autorë dhe tekste të zgjedhura.

Onore dë Balzak

O. dë Balzaku dhe romani realist - poetika
Xha Gorio - struktura /tema / personazhet
Tekste të zgjedhura për analizë dhe komente

Shembuj të tjerë nga krijimtaria e L. Tolstojit, Ç. Dikensit, F. M. Dostojevskit

Pararendësit e modernitetit

Edgar Alan Po dhe Sharl Bodler

Format dhe idetë/ shembuj

Letërsia moderne

Jepen tiparet e kësaj letërsie, e këtij formacioni. Tiparet e tilla ilustrohen me autorë dhe tekste të zgjedhura.

Franc Kafka

F. Kafka
Proza e F. Kafkës
Tregimet
Procesi - struktura; tema
Tekste të zgjedhura për analizë dhe komente

Shembuj të tjerë nga krijimtaria e Xh. Xhojsit, G. Apolinerit, M. Prustit, E. Paundit.

Letërsia moderne shqipe

Moderniteti shqiptar: Poetika / Shtrirja
Format / Zhanret: Poezia, Proza poetike, Proza / Trajtat e lirikës;
Tregimi; Novela; Romani

Temat dominante
Kritika letrare/Revistat/Autorët themelorë

Ndre Mjedja

N. Mjedja - paramoderna e letrave shqipe

Juvenilia

Poemat

Andra e jetës - strukturat; idetë; koment letrar

Gjergj Fishta

Autori

Lirika - strukturat dhe temat

Lahuta e Malcís - epi nacional; struktura; këngë për komentim

Juda Makabé dhe dramat e tjera

Satira - esencat strukturore; idetë themelore

Tekste të zgjedhura për analiza e komente

Faik Konica

F. Konica - prozatori modern

Tregimet e Faik Konicës - strukturat dhe idetë; Statusi

Një Ambasadë e Zulluve në Paris - koment

Eseistika

Kritika

Fan Stilian Noli

Autori

Poezia - struktura; motivet personale / dimensionimi kontekstual

Drama - struktura dhe idetë

Autobiografia

Haki Stërmilli

Autori

Esencat e prozës

Romani sentimental (*Sikur t'isha djalë*)

Lasgush Poradeci

Lasgush Poradeci dhe moderniteti

Poezia - veçoritë themelore; strukturat dhe idetë

Vallja e yjeve

Ylli i zemrës

Kamadeva

Poezi të zgjedhura për analizë e komente

Ernest Koliqi

Autori

Gjurmata e stinve - struktura / temat

Proza tregimtare - zhanri / tema / stili

Tekste nga *Hija e maleve* për analiza e interpretime

Mitrush Kuteli

Autori

Proza e Kutelit: Oraliteti dhe Moderniteti

Rrëfenjat / Rrëfimet

Tat Tansuhi - koment

Poezia

Kritika

Tekste të zgjedhura për komente

Milosh Gjergj Nikolla - Migjeni

Migjeni dhe ekspresionizmi

Vargjet e lira - strukturat dhe temat

Novelat e Qytetit të Veriut - strukturat dhe temat

Skicat

Tekste të zgjedhura për analiza, komente e interpretime

Krahasimi i autorëve shqiptarë me ata evropianë. Poetikata e tyre/afritë dhe dallimet.

Nëpërmjet autorëve ilustrohen edhe të gjitha fushat e tjera tematike, idetë, heronjtë e nocionet që dalin në përmbajtjen e tekstit të klasës së dymbëdhjetë.

Për çështje të caktuara shihen edhe autorë të tjerë botërorë dhe shqiptarë - me zgjedhje.

Letërsia bashkëkohore

Jepen tiparet e kësaj letërsie, e këtij formacioni. Tiparet e tilla ilustrohen me autorë dhe tekste të zgjedhura.

Gabriel Garsia Marquez

Autori

Njëqind vjet vetmi – struktura, realizmi magjik

Fragmente të zgjedhura për ilustrime e komentime

Ernest Heminguej

Plaku dhe deti, struktura dhe idetë

Shembuj të tjerë nga krijimtaria e A. Kamysë, H. L. Borhesit.

Letërsia bashkëkohore shqipe

Esat Mekuli

Poezia e pas luftës së Dytë Botërore
Poezi të zgjedhura

Anton Pashku

Tregimet/ moderna shqiptare e letrave shqipe/ stili

Dritëro Agolli

Poezia dhe proza socrealiste, shembuj

Ismail Kadare

Tejkalimi i letërsisë socrealiste
“Pallati i ëndrrave”, struktura/idetë

Kasem Trebeshina

Letërsia e disidencës
Novelat: “Stina e stinëve”, “Odin Moldvalsen”

Ali Podrimja

“Lum Lumi”, struktura, ndjeshmëria

Azem Shkreli

Poezi, vargu, tematika, ndjeshmëria

Letërsia dhe kritika shqipe në Kosovë në vitet ‘70

Kulturë gjuhe

Puna me gjuhën do të përqendrohet në aspektin kuptimor dhe ka si synime themelore:

- analizën leksiko-morfologjike dhe sintaksore të teksteve;
- përdorimin e gjuhës në funksione stilistike;
- njohjen e veçorive gjuhësore që lidhen me paragrafin dhe tekstin si tërësi;
- logjika e bashkërenditjes dhe e nënrenditjes në shkrim;
- pasurimi i fjalorit, sidomos atij kritik dhe analitik.
- format e ligjërimit letrar dhe joletrar/ aplikimi dhe mospalikimi i standardit si gjuhë e letërsisë;
- marrëdhëniet sintaksore dhe efektet narrative;

- përdorimin e gjuhës në media të ndryshme;
- drejtshkrim, drejtshqiptim, përdorim kreativ i gjuhës.

Jepen tekste, ushtrime dhe detyra, duke nënkuptuar këtu edhe shkrimin e eseve, me qëllim zhvillimin e shkathtësive gjuhësore nga stilistika gjuhësore, gjuha standarde, gjuha dialektore etj. Jepen shembuj të dimensioneve stilistike të shqipes; sequenca, stili, diskutet; gjuha kritike dhe ajo kreative.

Rezultatet e pritura

Në fund të klasës së njëmbëdhjetë, nxënësi:

- zotëron shkathtësi të veçanta individuale, njohëse dhe komunikative, për punë individuale dhe në grupe;
- analizon, vlerëson, sintetizon dhe organizon informata nga burime të ndryshme, duke i shtruar ato në nivelin e pyetjeve, problemeve e çështjeve;
- njeh formacionet e ndryshme kulturore e letrare të modernitetit;
- identifikon, njeh dhe praktikon, nëpërmjet shkrimit, format e ndryshme letrare dhe joletrare;
- kupton format dhe idetë themelore të kulturës dhe letërsisë së gjysmës së dytë të shek. XIX dhe fillimit të shek. XX;
- kupton tiparet e letërsisë e të kulturës shqiptare që lidhen me modernitetin;
- zotëron shkathtësitë argumentuese dhe vlerësuese për kulturën dhe për letërsinë, sikur edhe dijet gjuhësore, duke praktikuar lloje të ndryshme të analizave e të shkrimeve; veçanërisht në aspektin semantik dhe sintaksostilistik;

QASJET NDËRLËNDORE DHE NDËRPROGRAMORE

Gjuha shqipe është mjet komunikimi për të gjitha lëndët. Megjithatë, lidhje të drejtpërdrejta vihen me historinë, gjeografinë, edukatën qytetare, artet etj. Disa tema nga këto lëndë ndikojnë në zhvillimin e shkathtësive të komunikimit, në formimin kulturor dhe në krijimin e individualitetit të pavarur. Përveç çështjeve ndërlëndore, p.sh. tema nga shëndetësia, për të drejtat e njeriut, për çështjet gjinore etj., temat mund të zgjedhen nga mësimdhënësi, varësisht nga rëndësia dhe aktualiteti që kanë (nga televizioni, revistat, gazetat apo nga rrethi i tyre).

UDHËZIME METODOLOGJIKE

Mësimdhënësi duhet t'i zbatojë metodat më bashkëkohore të mësimdhënies: interaktiviteti. Kjo hap rrugë për mësimin aplikativ. Mësimi duhet të organizohet në seanca që bashkojnë të folurit, shkrimin dhe leximin. Seanca ndryshon varësisht nga synimet e mësimdhënësit dhe të reagimeve të nxënësve.

Do të aplikohen dy mënyra leximi: leximi analitik dhe leximi i shpejtë. Leximi analitik ka si qëllim analiza të hollësishme të objektive të caktuar dhe mund të aplikohet në tekste të gjatësive të ndryshme. Leximi i shpejtë nënkupton leximin e zakonshëm. Me të nxitet pavarësimi i nxënësve për leximin e teksteve të ndryshme. Raporti ndërmjet këtyre dy tipave të leximit duhet të jetë i ekuilibruar.

Lidhja ndërmjet leximit e shkrimit duhet të jetë e përhershme, qoftë edhe kur aplikohen shkrime kreative, imituese ose transformuese. Studimi aplikativ i gjuhës është një element i përbashkët i të gjitha aktiviteteve të parashtruara.

VLERËSIMI

Vlerësimi që duhet të bëhet gjatë klasës së dymbëdhjetë, dhe në fund të saj, lidhet me veprimtarinë dhe mjetet me të cilat gjykohen puna dhe arritjet e nxënësve për klasën përkatëse. Parimet, kushtet, metodat, teknikat dhe mjetet e vlerësimit realizohen në përputhje me standardet ndërkombëtare të vlerësimit për këtë nivel. Kjo nënkupton praktikimin e tipave të ndryshëm të vlerësimit, varësisht nga nevoja dhe situata, siç janë: vlerësimi përcaktues, formues, përmbledhës, individual, në grup, i brendshëm, i jashtëm etj.

LITERATURA

- Tekstet që do të hartohen në mbështetje të këtij plani dhe programi
- Tekste të mëhershme që kanë për objekt këtë materie
- Zejnullah Rrahmani: *Teoria e letërsisë (për shkollat e mesme)*
- Tekste të tjera alternative